

Chatnar

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 5, Jan.-Dec. 2021, P.

چھتار

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ دسمبر 2021ء، مسلسل شمارہ 5

☆ عبدالرؤف گوندل

ناول دی ریت تے ٹور

Abstract

The Novel is reflection of society. It has great importance in literature. It started with the Italian language. the Novel moved from English tu urdu and tehn Punjabi language. After independance of Pakistan Novel flourished here and today it is consideredas a major genre of literature. In this article4 the beginning and evolution ofNovel has been highlighted.

عالمی ادب نوں پڑھیاں نتارا ہوندا اتجے دنیا دیاں چوکھیاں زباناں داستاناں، قصیاں تے کہانیاں نال بھریاں ہوئیاں نیں۔ ناول دے مڈھ توں phlaN قصیاں کہانیاں دا عام رواج سی جیہڑے چوکھے رومانی قصے سن۔ قصیاں کہانیاں وچ فرضی تے خیالی کردار ہوندے نیں جیہڑے عقلوں باہر وکھالی دیندے سن۔ جیویں انسان نے ترقی کیتی اونویں انسانی رہتل تے تہذیب نے ترقی دے پندھ پٹے۔ قصہ گوئی ہولی ہولی داستان تے حکایت داڑوپ دھاردی ناول دا مڈھ بندی گئی۔ ہن ناول ادب دی اجیہی صنف اے جیہڑی علاقے، خطے تے زبان مکان دی پابندی توں آزاد وکھالی دے رہی اے۔

”ناول فرانسیسی زبان دے لفظ ”نویلا“ توں نکلیا اے جیہدے معنی کہانی دے

نیں۔“ (1)

ناول نثری ادب دی اجیہی صنف اے جیہدے وچ معاشرے تے سماج وچ ہون والے واقعاں تے حقیقتاں نوں لکھاری کھل کے بیان کردا اے۔ دنیا دا پہلا شاہکار ناول جاپانی زبان وچ لکھیا گیا سی جیہدے ناں جنجی Genji اے۔ ایہہ

ناول بارہویں صدی عیسوی وچ موراسا کی نے لکھیا۔ ناول بارے لکھدیاں سہیل بخاری لکھدے نیں:

”لفظ ناول لاطینی سے فرانسیسی زبان میں ہوتا ہوا انگریزی میں اور انگریزی سے ہمارے ادب میں منتقل ہوا ہے۔ انگریزی میں یہ عام طور پر ”نیا“ کے معنوں میں استعمال کیا جاتا ہے۔ یہ وہ ہی لفظ ہے جسے فارسی میں نو، نوی اور نوین اور سنسکرت میں نو، نوین اور نول کہتے ہیں۔ اس سے معلوم ہوتا ہے کہ یہ قدیم ہندی یورپی زبان کا لفظ ہے۔ یہ مغرب کی زبانوں میں پہنچا۔“ (2)

ناول ادب دی مٹی پر مٹی صنف اے۔ پنجابی ادب وچ وی ناول اک وڈی صنف دے طور تے منی جا رہی اے۔ ادب دی اصطلاح وچ ناول اوس صنف نوں آکھیا جاند اے جیہدے وچ انسانی حیاتی دے مسلیاں نوں کھل کے بیان کیتا جاوے۔ چنگا تے وڈا ناول اوہو ہوند اے جیہڑا سماج دیاں برائیاں نوں مکا کے اوس نوں سنوارن دی راہ پدھری کرے۔ ناول معاشرے وچ ثقافتی تے سیاسی انقلاب دی راہ وی ہموار کر سکد اے۔ آکسفورڈ انگلش ڈکشنری وچ جیہڑی ناول دی تعریف کیتی گئی اے اوہ انج دی اے:

“A fictitious prose narrative or tale of considerable length (usually one long enough to fill one or more volumes), in which characters and actions representative of the real life of past or present times are portrayed in a plot of more or less complexity” (3).

ناول وچ انسانی جیون دی پوری مورت بیان کیتی جاندی۔ ناول اوہ قصہ یا کہانی اے جس دا موضوع انسانی حیاتی ہووے تے ناول کار حیاتی دے وکھرے وکھرے انگاں دا مکمل تے ڈونگھا مشاہدہ کرن توں بعد چنگے ڈھنگ تے ترتیب نال اپنے مشاہدیاں تے تجربات نوں کہانی دی صورت بیان کرے۔ رفیع الدین ہاشمی لکھدے نیں:

”ناول (Novel) اطالوی زبان کا لفظ ہے۔۔۔ اس کے معنی ہیں۔
 ”انوکھا، نرالہ اور عجیب“ اصطلاح میں ناول وہ قصہ یا کہانی ہے جس کا موضوع انسانی زندگی ہو اور ناول نگار زندگی کے مختلف پہلوؤں کا مکمل اور گہرا مشاہدہ کرنے کے بعد ایک خاص سلیقے اور ترتیب کے ساتھ اپنے تجربات اور مشاہدات کو کہانی کی شکل میں پیش کر دے۔ ناول میں حقیقت نگاری بنیادی چیز

ہے۔“ (4)

ناول نے ہولی ہولی نثری داستان داروپ دھاریاتے اپنے اندر نویں نویں تقاضیاں دے حوالے نال کھلار سپاریا۔
ناول اپنے اندر حیاتی دے ہر شعبے نوں لُکائی کھلوتا اے۔ سجاد حیدر لکھدے نیں:

”ناول دالفظ اطالوی زبان دے Novella توں نکلیا اے، جیہدے معنی نیں

اجیہی ٹھوس نثری داستان جیہڑی کئی کہانی توں ودھ لمی ہووے، پر جیوں جیوں

اپنے زمانے دے تقاضے ناول دا دامن کھچدے گئے ایہد اقد و بُت ودھدا تے

مہاندرا اُگھڑا گیا۔“ (5)

چنگے ناول واسطے لازم اے کہ اوہ جس زمانے وچ لکھیا جاوے اوہ اوس زمانے دی حیاتی تے معاشرت دی اجیہی
شکل دکھاوے جیہڑی سچ لگے۔ ناول حیاتی اُتے چانن پاند اے۔ ادب دا اجیہا روپ اے جیہڑا پوری حیاتی نوں اُلکیدا اے۔
ناول داکم اتجے اوہ حیاتی دے لگے دُکھے رشتیاں تے کماں کاجاں نوں دکھا کے بندیاں دی اصل حیاتی بارے جانکاری
دیوے۔ عبد الغفور قریشی ہوری لکھدے نیں:

”ناول اک لکھی کہانی نوں بیان کردا اے۔ اک ناول لئی کسے کہانی دا ہونا پھلی

شرط ہندا اے۔ ناول وچ ہیرودی عمر دے سارے حصیاں دا حال آجاندا اے۔

کئی واری پیدائش توں موت تیک دا حال دتا گیا ہوندا اے۔ آیا۔ ایم فارسٹر دے

خیال مطابق ناول داکم زندگی دے پنج حصیاں جمن، مرن، سون، کماں تے پیار

بارے واقفی دینا ہے۔ ناول اپنے گھلے پٹیتے چکدار بتر دے کارن ایہہ لوڑاں

چنگی طرح پوریاں کر سکدا اے۔“ (6)

ناول دی زبان عام فہم تے آسان ہونی چاہیدی اے جے زبان سوکھی تے سادہ ہووے تے اوہ پڑھنہار نوں آپے
اپنے ول چھک لوے۔ زبان دا اسلوب سوہناتے مٹھا ہونا چاہیدا اے۔ زبان دی اپنے ماحول نال پوری وابستگی ہونی چاہیدی
اے۔ کرداراں دے لفظ، جملے تے ترکیباں ٹھیک ہوسن تے اوہ چنگے کردار اکھوان دے حقدار ہوون گے۔ مکالمے دی ہمیش
ایہہ خوبی ہووے کہ اوہدی زبان وچوں نکلیا ہر لفظ اوہدی عمر، مزاج، حیثیت تے شخصیت دے نال میل کھاندا ہووے۔ ڈاکٹر
شہلانگار ہوری ناول بارے کجھ لکھدیاں نیں:

”چنگے ناول نوں حال دا شیشہ تے مستقبل دا عکس ہونا چاہی دا اے۔ تاریخ،

مذہب، اخلاق، فلسفہ تے فکر، سیاست، معاشرت، اقتصادیات زندگی توں

متعلق ہر موضوع ناول دا موضوع ہو سکدا اے۔“ (7)

ناول دی بَتر واسطے اوہدے سارے انگ پورے ہونے چاہیدے نیں جینہاں وچوں وڈے تے اُت ضروری انگ پلاٹ، پاتر، مکالمے، اسلوب، ماحول تے حیاتی دافلسفہ نیں۔ ناول واسطے کسے کہانی دا ہونا وی ات ضروری اے کیوں جے اوہ کہانی یاں قصے وچ ناول وچ ہون والی وارتا لکھی جاندی اے۔ ساری وارتا نوں لڑی دے موتیاں وانگ پُر وکے لکھنا ای اصل قصے دی بَتر اے۔ ناول دا دوجا حصہ چوکھا ضروری اے اوہ ناول دا پلاٹ اے۔ چنگے پلاٹ دیاں دو وڈیاں خوبیاں ہوندیاں نیں جینہاں نوں لکھاری مکھ مڈھ رکھدا اے۔ پلاٹ دے واقعاں دی آپسی جڑت نال ناول دے واقعاں نوں انج جوڑیا جاوے جے اوہناں دی ترتیب بالکل قاری دے نال نال ٹردی رہوے اوہناں وچ اک رنگی وکھالی دیوے۔ جے واقعے، حالات تے وکھریاں وکھریاں کیفیتاں زمانے دیاں پابند وکھائی دیون تے ایہدے نال ای ناول دا پلاٹ ودھدا تے پروان چڑھدا اے۔ اک چنگا ناول نگار اپنے ناول دے پلاٹ دے مڈھ تے اوہدی اخیر دے باقاعدہ اصول بناندے نیں۔ اصولاں نال ای ناول توڑ چڑھدا اے۔ ناول دے اخیر نوں طریقہ یاں المیہ وکھان دی تھاں حیاتی دے اجیہے رنگاں ول توجہ دیوانی چاہیدی اے جیہدے وچ سزا جزا دے تصور نوں اجاگر کیتا جاسکے۔ ایس حوالے نال ڈاکٹر ابواللیث صدیقی ہوراں نے ناول دی تعریف وڈے سادے اکھراں وچ کیتی:

”ناول سے مراد ایسی زبان میں ایسی کہانی ہے جس میں انسانی زندگی کے معمولی واقعات اور روزانہ پیش آنے والے معاملات کو اس انداز سے بیان کیا جائے کہ پڑھنے والے کے لیے اس میں دلچسپی پیدا ہو، یہ دلچسپی پلاٹ، منظر نگاری، کردار نگاری اور مکالمہ نگاری سے پیدا کی جاتی ہے اور یہی ناول کے بنیادی عناصر ہیں۔“ (8)

ادب دیاں باقی ساریاں صنفیں وچوں ناول چوکھی نکھیر ویں تھیں رکھدا اے کیوں جے ایہدے کینوس ڈرامے تے رزمیہ شاعری ناولوں چوکھا وکھراتے وڈا ہوند اے۔ ایہدے وچ خیال نویں تے نویکلے ڈھنگ نال ترتیب دتا جاند اے خیال وچ جدت وی چوکھی اے۔ ایہدے راہیں نہ صرف حیاتی دی فطری تصویر تے ترجمانی دے نال نال انسانی پاتراں دی تصویر دی عکاسی ممکن اے سگوں طنز مزاح تے ظرافت راہیں رزمیہ تے ڈرامائی انداز بیان دی وی وڈی تھیں اے۔ ناول تے حیاتی وچ بہوں دُنگھاتے پکاساں اے۔ ایہدے وچ تاریخی، سیاسی، معاشی، معاشرتی، ثقافتی، سائنسی تے اقتصادی غرض سماج دے ہر انگ دی ترجمانی وڈے سچے تے سونے ڈھنگ نال کیتی۔ محمد یسین ہوری لکھدے نیں:

”ناول وہ صنف ہے جس میں شاعری، ڈرامہ، تنقید، رپورٹاژ، سوانح سرگزشت جیسے اصناف ادب اور مصوری و موسیقی جیسے فنون لطیفہ سے بھی استفادہ کیا جاسکتا ہے۔“ (9)

ناول نگار جس ڈھنگ یا موضوع اُتے ناول لکھے اوہ حقیقت توں وانجھا نہیں ہوسکدا کیوں جے اوہ مقصد ایہہ اے کہ پڑھن والا اوہدی لکھت نوں پناں سر پیر نہ سمجھے سگوں اوس توں صرف نہ کچھ سکھے سگوں اوہ اوس نوں حیاتی دا پرچھاواں سمجھے۔ ناول اپنے زمانے دا روپ ہون دے نال نال جیون دی تفسیر وی ہوندا اے۔ لوکاں اندر باہر دے حالات تے کیفیت، دُکھ سکھ، خواب تے ارمان، خوشیاں تے غم، لوکاں دا اکلپا تے اندر دی ٹٹ بچ، ناامیدی تے آس سبھ کچھ ایہدے کلاوے وچ آجاندا اے۔ ناول کارا انسانی حیاتی دا گراچکدا اے، اوس نوں تاریخ تے سماج دی ہلا شیری نال اک وکھارنگ دیندا اے۔ کیوں جے ناول نثری صنف اے ایس لئی ناول وچ ناول والے لگن ہونے چاہیدے نیں پر اوہدے نال ودھیانثر دیاں خوبیاں وی ہونیاں ات ضروری نیں۔ مجید بیدار نثر تے چانن پاندے نیں:

”تحریر کا وہ بے ساختہ انداز جس میں مفہوم کی با آسانی ترسیل ہو اور مناسب الفاظ کے ذریعے کسی بھی قسم کے اظہار کیلئے مناسب پیرایہ استعمال کیا جائے اور اس انداز میں قافیہ پیمائی اور وزن اور بحر سے بیگانگی پائی جائے تو اس انداز کو نثر کہا جاتا ہے“۔ (10)

ناول دے کردار جو کچھ بولدے نیں یاں اوہناں کولوں جو کچھ مونہوں کڈھوایا جاندا اے اوس نوں مکالمہ آکھیا جاندا اے۔ مکالمے نوں ناول وچ بنیادی تھاں دتی جاندی اے کیوں جے ایہہ مکالمہ ای ہوندا اے جیہڑا لکھاری دی سوچ تے کردار دے جذبات تے احساسات نوں قاری دے سامنے لے جاندا اے۔ جے مکالمے چنگے ڈھنگ نال مونہوں نہ کڈھوائے جان تاں فیر ناول اپنا سارا مقصد کھوہ دیندا اے۔ مکالمے سوہنے تے تگڑے ہون۔ مکالمے اپنے آپ نال یاں دو جے کرداراں نال وی ہوسکدے نیں۔

پاتر ناول دادو جاوڈا انگ اے۔ سچّی کردار نگاری ناول نوں پُراثر بنا دیندی اے۔ کہانی تے واقعاں دی دلچسپی اپنی تھاویں بہنوں ضروری اے کردار راہیں لکھاری واقعاں تے کہانی نوں چنگے ڈھنگ نال وکھاسکدا اے۔ کیوں جے ناول دے سارے کردار عام انسان نیں جیہڑے اپنے عمل تے سوچ نال قاری اُتے اپنے جذبات دے اثرات چھڈ جاندا اے نیں۔ شہلا نگار لکھدیاں نیں:

”اکثر لکھاری ناول دے کرداراں وچ اپنی ذاتی حیاتی، تجربات، احساساں، تے تاثرات دے رنگ بھر دے نیں ایس لئی بوہتا کر کے ناولاں وچ لکھاری دی حیاتی نمایاں نظر آوندی اے پر بنیادی طور تے ناول وچ حقیقی تے افسانوی مماثلت محدود ہوندی اے“۔ (11)

مکدی گل ایہہ کے ناول اوہ فن اے جیہدے راہیں بندیاں دی پوری حیاتی یاں معاشرے دی اوس زمانے دی پوری صورت سامنے آؤندی اے۔ پوری حیاتی دا مطلب بندے دے سماجی رشتیاں توں حاصل ہون والی شخصیت نوں خاص ڈھانچے راہیں سمجھن دا جتن اے۔ ناول وچ اُلکیاں شیواں تے ملدے جلدے رجحان ویلے کویلے دکھائی دیندے نیں۔ ناول نوں جیہ تھیڑوی آکھیا جاندا اے کیوں جے ایہہ اپنے ڈھڈ وچ نہ صرف پلاٹ تے پاتراں نوں سماند اے سگوں سٹیج تے ڈرامے دے فن توں آزاد ہوندا اے۔ ایہہ نوں کرداراں دے کپڑیاں تے بناؤ سنگھار دی کوئی لوڑ نہیں ہوندی کیوں جے ایہہ ناں ساریاں لوڑاں نوں پورا کرن واسطے ناول کاردا لفظی ہنر کافی حد تک پورا کر چھڈ دا اے۔

حوالے

- 1- جاوید، انعام الحق، ڈاکٹر، پنجابی ادب دا ارتقاء، لاہور: عزیز بک ڈپو، 2004ء، ص 139
- 2- سہیل بخاری، ڈاکٹر، ناول نگاری، لاہور: مکتبہ میری لائبریری، 1999ء، ص 9
- 3- The philological society, The oxford English Dictionary, Vol.VIIN-Poy, Oxford University Press, London, 1933, P.241.
- 4- ہاشمی، رفیع الدین، اصناف ادب، لاہور: سنگ میل پبلی کیشنز، 1979ء، ص 116 تا 117
- 5- سجاد حیدر، پنجابی ناول، مضمون مشمولہ سانجھ سُر ت مرتبہ سعید بھٹا، لاہور: اے ایچ پبلشرز، 1997ء، ص 124
- 6- قریشی، عبدالغفور، پنجابی ناول، مضمون مشمولہ لعل داں دی پنڈ (مرتبہ) اقبال صلاح الدین، لاہور: عزیز بک ڈپو، 1997ء، ص 208
- 7- شہلا نگار، ڈاکٹر، پاکستانی پنجابی ناول وچ زنانیاں دے مسئلے دا عمرانی مطالعہ، لاہور: زرشا پبلشرز، 2015ء، ص 13
- 8- حفیظ ابوالعجاز، کتاف تنقیدی اصطلاحات، اسلام آباد: مقتدرہ قومی زبان، 1985ء، ص 192
- 9- محمد یاسین، ڈاکٹر، ناول کا فن اور نظریہ، لاہور: دار النوادر، 2013ء، ص 6
- 10- مجید بیدار، ڈاکٹر، نثری بیانیہ، دہلی: تخلیق کار پبلشرز، 205 دوسری منزل گلی نمبر 6 جے ایکسٹیشن، لکشمی نگر، 2010ء، ص 57
- 11- شہلا نگار، ڈاکٹر، پاکستانی پنجابی ناول وچ زنانیاں دے مسئلے دا عمرانی مطالعہ، لاہور: زرشا پبلشرز، 2015ء، ص 16